

УДК 378:78.01(477)

А.А. Мірошніченко

МУЗИЧНА ОСВІТА УКРАЇНИ: КАТЕГОРІАЛЬНИЙ АПАРАТ ДОСЛІДЖЕННЯ

Музика є універсальною динамічною моделлю життя і загальнолюдського духовного досвіду. В музичній діяльності – композиторській, виконавській, слухацькій – знаходимо канали залучення до духовного надособистісного буття. У процесі багатомістової історії людство завжди прагнуло визначити феномен музики й з'ясувати її художньо-естетичний вплив на громадське виховання. Феномен музичної освіти набував специфіки у кожен культурно-історичну епоху, зумовлюючись конкретною концепцією людини.

Історія становлення й розвитку музичної освіти в Україні вивчались відомими українськими музичними педагогами, музичними діячами, композиторами – О.Васютою, В.Івановим, С.Людкевичем та ін. Мистецтвознавчі праці Л.Масол, Г.Падалки, О.Рудницької, Л.Хлебникової й ін. сприяли осмисленню тенденцій і особливостей розвитку музичної освіти у різних регіонах України з урахуванням їх багато національності, полікультурності та інших факторів.

Проблеми розвитку музичної освіти, її категорій різноаспектно досліджують вітчизняні освітяни й мистецтвознавці: Т.Діденко, Г.Падалка, Г.Шостакович, О.Щолокова та ін. Проте й донині теорія і практика вітчизняної музичної освіти не стала предметом систематизованого культурологічного дослідження. Дослідження сучасного стану й закономірностей подальшого розвитку вітчизняної музичної освіти вимагає уточнення й подальшого удосконалення понятійно-категоріального апарату, іманентного музикознавчим дисциплінам. Адже музична освіта, на відміну, наприклад, від літературо- і мистецтвознавства має свою змістову специфіку, зумовлюється предметом вивчення. Тому *метою нашого дослідження є* визначення категоріального апарату музичної освіти.

Важливе місце в структурі культури музиканта посідає його музична культура, що здобуває все більшу роль у зв'язку з поглибленням гуманізації й гуманітаризації освіти. Тому що сформувати з учня духовно-багату, естетично й музично розвинену особистість може лише той педагог, який сам є людиною високої музичної культури, здатний на рівні сучасних знань про світ і людину вести творчий діалог із підростаючим поколінням.

Як діяльнісна категорія, музична культура реалізується у всіх видах музично-педагогічної діяльності, є засобом музично-педагогічної підготовки майбутнього вчителя, сприяє формуванню його багатобічних відносин і спілкування, забезпечує самопізнання, саморозвиток, у цілому самовдосконалення через оволодіння виробленим людством музичним досвідом у різних формах і видах. Як якісна характеристика особистості музична культура є показником її духовного розвитку, сформована на основі музичних знань, умінь, навичок, а також музичних потреб і музичних здібностей, у цілому – всебічного гармонічного розвитку.

Спорідненими категоріями музичної культури є музична освіта, музичне навчання, народна музика, духовна музика, класика, класична музика, поп-музика, музична грамотність тощо.

Мистецька освіта – процес і результат засвоєння суб'єктом явищ навколишньої дійсності, фіксованої у художніх образах. Структурно-організаційним змістом мистецької освіти є підпорядкована загальнокультурному й фахово-мистецькому розвитку особистості система педагогічно адаптованих художньо-практичних знань, умінь і навичок [5; 3]. Головним напрямом її розвитку має стати фундаменталізація – наповнення ґрунтовними й важливими для розгортання художньо-мистецьких процесів гуманітарними знаннями [11; 10].

Музичну освіту доцільно визначити як процес і результат засвоєння творчим суб'єктом сукупності знань, умінь і навичок, потрібних для успішної музично-виконавської та композиторської діяльності. Її головним освітньо-виховним каналом є цілеспрямована підготовка під керівництвом педагога у навчальному закладі, доповнювана безперервною музичною самоосвітою за діючими навчальними програмами. Існують загалом музична освіта, потрібна кожній культурній людині, й фахова музична освіта, яка готує спеціалістів для композиторської, музично-виконавської й музикознавчої науково-педагогічної діяльності. Музична освіта є історичною категорією – цілі, зміст й організаційно-методичне забезпечення музично-освітнього процесу детермінується суспільними

відносинами, етнокультурним середовищем, місцем музичної культури у життєдіяльності конкретного суспільства, посилені музично-естетичними концепціями й стереотипами музичної діяльності, рівнем розвитку музичної педагогіки.

У системі музичної освіти кожна функціональна ланка є важливою для вирішення актуальних завдань музично-естетичного виховання й культивування належних професійних якостей. Вона характеризується чіткою наступністю й послідовністю ступенів та етапів, доцільністю й скоординованістю викладання музикознавчих дисциплін, концептуальною єдністю навчального процесу. Музичне навчання може бути визначено як процес передачі та засвоєння музичних знань, умінь і навичок, передбачених конкретним навчальним планом. Метою його є оволодіння знаннями, вміннями та навичками практичної музично-естетичної діяльності у відповідності з стандартами музичної освіти. Музичне навчання може здійснюватись як державними мистецькими закладами, так і недержавними, приватними інститутами й фізичними особами. Залучення до системи музичної освіти сприяє формуванню відповідних смаків, нахилів і здібностей, спрямованість на ідеали, які зорієнтовують особу на плідну музично-естетичну діяльність.

Народна музика – одна з форм музичного мистецтва усної традиції. Вживається й інший термін – фольклор (у перекладі з англ. – народна мудрість, народне знання). Він має більш широке застосування. У поняття «фольклор» закладений естетичний, побутовий, моральний, правовий, світоглядний досвід сотень поколінь. Це перша сходинка в багатогранній художній картині світу.

Духовна музика – великий шар світової культури. Поняття духовної музики включає в себе музичні твори професійних композиторів на релігійні тексти й богослужбний спів як у структурі церковно-культуової практики, так і у побуті. Для вітчизняної культури хорової традиція – це храмова, православна музика, що є основою духовних жанрів впродовж всієї історії вітчизняної музики. Зокрема, в особі А.Веделя українська духовна музична культура сягнула зоряних висот. Понад 30 духовних концертів, дві «Літургії», «Всеношна», 40 окремих хорів і вокальних тріо на канонічні тексти – це лише те, що відомо нині з доробку митця.

Класична (академічна) музика, за визначенням «Музичної енциклопедії», – музичні твори, що відповідають найвищим художнім вимогам, поєднують високу змістовність й ідейну спрямованість з досконалістю форми» [3; 826]. У цьому смислі поняття класичної музики може не обмежуватись конкретними хронологічними рамками. До неї можуть належати як твори, написані у давнину, так і довершені зразки сучасної музики, і тут важливо робити аксіологічний акцент. Класика – зразкові, видатні, загально визнані твори літератури і мистецтва, що мають неминущу цінність для національної та світової культури.

Молодіжна або поп-музика відіграє особливу роль у «духовному» становленні сучасної молоді, заповнивши майже весь музичний ефір. Поп-музика – явище ринкового характеру, продукт музичного шоу-бізнесу. «До поп-музики прийнято сьогодні відносити практично будь-які напрями джазу, року, вітчизняної пісні тощо, але в тому випадку, коли користуються ними широкі маси, коли продукція ця обертається в сфері «попиту – пропозиції», тобто є об'єктом комерційного товарообороту» [10]. У поп-музиці квітнуть переважно принципова антихудожність із підкресленим примітивізмом, невтримною агресивністю й відкритою сексуальністю [6; 20].

Якісна підготовка професіонала-музиканта сприяє формуванню його високої музичної грамотності, що у музичному мистецтві означає здатність зацікавлено сприймати звукову природу музики, аналізувати її й володіти традиційною нотною знаковістю як засобом зберігання музичної інформації: «Використання... знаків дає можливість людині опанувати своєю поведінкою, управляти своїми психічними процесами, які з нижчих, натуральних, безпосередніх стають вищими, соціальними, опосередкованими й довільними» [8; 16]. Музична грамотність означає належний рівень самостійності у галузі музичної діяльності, що виражається у творчому засвоєнні світової й національної музично-культурної спадщини, вільному читанні й оперуванні нотними текстами, професійній обізнаності з теорією та історією музики, умінні фахово аналізувати різноманітні види сучасної музики.

Важливим для нашого дослідження є поняття тенденції.

У «Новому тлумачному словнику української мови» воно трактується як: 1. Напрямок розвитку будь-чого; 2. Прагнення, намір, властиві комусь – чому-небудь // Потяг, схильність до чогось; 3. Провідна думка, ідея художнього, наукового і т.п. твору, його ідейне спрямування; 4. Упереджена думка, ідея, теза, що не впливає логічно з певного розвитку подій та художніх образів, а нав'язується читачеві [9; 519]. Парадигмально для розвитку вітчизняної мистецької, у тому числі

музичної, освіти є тенденція її інтеграції в європейський культурний простір. Звідси, головним завданням освіти є зорієнтованість майбутніх спеціалістів на гармонійне співіснування, спираючись на знання історії, культури різних за традиціями народів.

Поняття «освітній простір» у 1990-ті рр. вперше запровадили у науковий обіг радянські вчені І.Фрумін і Б.Ельконін, теорію його розвинув А.Попов під впливом теорії соціального простору французького соціолога П.Бурдьє [4].

Освітній простір – штучне утворення, створене людським інтелектом, а, отже, зумовлюється світоглядним рівнем цього інтелекту, а, значить, управляється, змінюється й наповнюється людиною. Система освітнього простору диференціюється на низку підсистем: національні, регіональні, релігійні, соціальні, вікові та позначені полі функціональністю [2]. Простір взагалі – найважливіший аспект моделі світу, характеристика структурності [7; 141]. Певним чином це поняття пов'язане з поняттям територіальності. Освітній простір – одна з форм поняття «простір», що існує в одній із соціальних практик – освіті. Говорячи про музичний освітній простір, лише підкреслюємо специфічність цього поняття. Музично-освітній простір включає в себе методики навчання народної, духовної й класичної (академічної) музики [2]. Залучення до навчального процесу сучасних інформаційних технологій відкриває широкі можливості для удосконалення загальної і професійної освіти, реалізації її креативно-пошукового потенціалу.

Цілісність музичної освіти правомірно розглядати як сукупність музично-теоретичних, музично-виконавських, психолого-педагогічних зусиль і технологій, спрямованих на підготовку музиканта-професіонала (виконавця, композитора, викладача музики) й постійне удосконалення його творчої майстерності.

Сучасний стан розвитку вітчизняної музичної освіти характеризується її входженням до загальноєвропейського культурного простору, безперервністю у часі й задоволенні художньо-естетичних потреб дітей і дорослих. Правомірно констатувати наявність інтернаціоналізованого освітньо-наукового простору. Зазначені тенденції модернізації музичної освіти підпорядковані орієнтації на творчий саморозвиток вчителя музики, свідомого провідника надбань світової й вітчизняної музичної культури, авторських оригінальних навчальних проектів із залученням новітніх музичних комп'ютерних технологій.

Поняття «музичні комп'ютерні технології» включає сукупність способів і прийомів генерації, розробки, організації, фіксації та конвертації музичного матеріалу, здійснюваних за допомогою комп'ютера [1]. Сучасна комп'ютерна техніка дозволяє створювати, записувати, редагувати музику, змінювати, й реалізовувати її у звуці, виконувати для індивідуального прослуховування й широкого загалу та фіксувати у записах на аудіоносіях, у вигляді аудіовізуальної мультимедійної продукції.

Соціокультурна еволюція сучасного суспільства зумовлює пошук нових художньо-естетичних термінів й застосування тих, що вже використовувались суміжними дисциплінами. Що стосується впровадження нових дефініцій, то тут акцент робиться на тлумачення предмета або явища передусім на метафоричному рівні для більшої зрозумілості. Цим пояснюється численність випадків уживання слів у лапках, що, за умови недостатньої апробованості, є виправданим як тимчасовий спосіб використання.

Отже, під музичною освітою розуміється процес засвоєння знань, вмінь й навичок, необхідних для музично-педагогічної діяльності, а також сукупність знань і пов'язаних із ними вмінь й навичок, отриманих у результаті навчання. Під музичною освітою розуміють і саму систему організації музичного навчання.

Останнім часом у вітчизняному музикознавстві актуалізується джерелознавчий напрям досліджень, що дозволяє поглибити обізнаність у галузі національної музичної освіти. Саме її категорії, перетворені внутрішнім досвідом музиканта, стають основою його індивідуальної моделі фахівця. Водночас проблема дослідження музичної освіти України ще потребує ґрунтовного наукового дослідження. Донині залишається багато неопрацьованого та недостатньо висвітленого матеріалу з історії української музичної освіти.

Джерельні приписи

1. Гайденко І.А. Роль музичних комп'ютерних технологій у сучасній композиторській практиці: автореф. дис... канд. мистецтв.: спец. 17.00.03 – «Музичне мистецтво» / І.А. Гайденко; Харків. держ. ун-т мистецтв ім. І.П. Котляревського. – Х., 2005. – 19 с.
2. Игнатова Л. Музыкальное образовательное пространство в современном обществе /

Л.Игнатова. – Электр. ресурс: <http://www.nbuv.gov.ua>.

3. Музыкальная энциклопедия: В 6 т. / Гл. ред. Ю.В. Келдыш; чл. редкол.: Белый В.А., Виноградов В.С., Данилевич Л.В. и др. – М.: Сов. энциклопедия; Сов. композитор. – Т. 2. – 1974. – 960 с.

4. Орлова Е.М. Интонационная теория Асафьева как учение о специфике музыкального мышления / Е.М. Орлова. – М.: Музыка, 1984. – 302 с.

5. Падалка Г.М. Мистецька освіта: сучасні проблеми розвитку / Г.М. Падалка // Наук. часопис. – К., 2009. – Вип. 7 (12). – С. 3-9.

6. Петлій Л. Проблеми формування художнього світогляду населення України / Л.Петлій // Наук. вісн. ВДУ ім. Лесі Українки. – (Серія «Педагогічні та психологічні науки»). – Вип. 2. – Луцьк: РВВ «Вежа», 1998. – С. 19-21.

7. Пигалев А.И. Пространство / А.И. Пигалев // Культурология. XX век: Энциклопедия. – СПб.: Университет. кн. – Т. 2. – 1998.

8. Талызина Н.Ф. Управление процессом усвоения знаний / Н.Ф. Талызина. – М.: Изд-во МГУ, 1975. – 344 с.

9. Тенденції // Новий тлумачний словник української мови. – Т. 3. – К.: Аконт, 2001.

10. Шостакович Г. Чи можна двічі увійти в одну й ту ж музичну течію? / Г.Шостакович // Музика. – 1992. – № 6. – С. 26-30.

11. Щолокова О.М. Філософські засади мистецької освіти / О.М. Щолокова // Наук. часопис. – К., 2009. – Вип. 7 (12). – С. 9-13.

Резюме

Аналізуються категоріальний апарат музичної освіти України: музична культура, музична освіта, музичний та освітній простір, тенденції тощо.

Ключові слова: музична культура, музична освіта, народна музика, духовна музика, класична музика, поп-музика, музична грамотність, тенденції, освітній простір, музичні комп'ютерні технології.

Summary

Mirosnichenko A. The music education of the Ukraine: the categories of the research

The categorical apparatus in the music education in the Ukraine: musical culture, music education, music and education space, trends etc. is analyzed in the article.

Key words: music culture, music education, folk music, sacred music, classical music, pop music, musical literacy, trends, educational space, computer music technology.

Аннотация

Анализируются категориальный аппарат в области музыкального образования Украины: музыкальная культура, музыкальное образование, музыкальное и образовательное пространство, тенденции и т.п.

Ключевые слова: музыкальная культура, музыкальное образование, народная музыка, духовная музыка, классическая музыка, поп-музыка, музыкальная грамотность, тенденции, образовательное пространство, музыкальные компьютерные технологии.